

K FRANCOUZSKÉ LITERATUŘE Z OBLASTI DĚJIN ZEMĚDĚLSTVÍ A SOCIOLOGIE VENKOVA

Francie je zemí, kde byl vždy věnován velký vědecký zájem výzkumu venkova, jeho historii, kultuře a rozvoji. A zájem neutuchl ani v dnešní době, naopak se znásobil. Tato skutečnost se přesvědčivě odráží i ve francouzské vědecké knižní produkci této oblasti.

Bohatá francouzská literatura k tzv. „histoire agraire“ a „sociologie rurale“, nám umožňuje získat představu a dává informace o současném stavu těchto oborů ve Francii. Vzbuzuje zájem z řady hledisek. Je možno věnovat pozornost jejím hlavním proudům a směrům, které rozvádějí výsledky a podněty jednotlivých historických francouzských škol, otázkám koncepce a teoretických východisek, otázkám metodickým, nebo jednotlivým konkrétním dílům.

V rámci této informace, vzhledem k zaměření časopisu, zdá se být neúčelnější upozornit na některé problémové okruhy, které se objevují ve francouzské rurální historické a sociologické produkci zhruba padesátých a šedesátých let, a to především na metodické i námětové podněty studií historicko-sociologických a sociologických (jak pokud jde o obsáhlejší díla, tak o studie v časopisech). Z pomocné literatury zaslouží pak zmínky úsek odborné bibliografie.

Francouzská rurální literatura má pochopitelně řadu charakteristických rysů. Upozorníme alespoň na některé z nich. Existuje v ní mnoho rozdílných přístupů, které vyplývají nejen z rozdílné koncepce v dané tematice, ale i z toho, kdo se jí zabývá. Otázkami zemědělství a venkova se zde totiž v bohaté míře zabývají historikové, sociologové, ekonomové, sociologizující ekonomové, právníci, politici, pracovníci zemědělství, atd., což umožňuje co nejkomplexnější pohled na problematiku venkova. V mnohých pracích nechybí originální pokusy o nové koncepce či stavbu práce. K teoretické i metodologické základně patří ve Francii marxismus, a to nikoli jen u skupiny marxistických vědců. Podněty marxismu se objevují v mnoha pracích.

Dalším rysem této literatury je vnímavá pozornost k lidskému faktoru, a to nejen např. v pracích sociologické oblasti a praktického výzkumu, ale i v dějinách zemědělství a venkova, během celého historického vývoje. S tím zdá se souvisí i značná pozornost problémům spjatým s individuem či skupinami. Existuje značné množství rozborů, studií i obsáhlých monografií malých skupin, oblastí, obcí, rodů i jednotlivců, které kromě vědeckých cílů sledují i další - přispět k poznání a řešení základních současných otázek společnosti. Je třeba ovšem zdůraznit, že mnozí francouzští rurální

historikové a sociologové umějí podivuhodně - na poměrně tematicky úzce vymezené studii - ukázat obecný vývoj, jeho tendence a důsledky, z nejrůznějších aspektů. I tzv. regionální práce, zobecňují mnoho otázek a daný kraj často zajímá autora jen v té míře, ve které mu pomáhá lépe stavět některé problémy. A tyto problémy mají obecný charakter.

Celkově je také ve Francii věnována značná pozornost nejen technickému vývoji „le monde agricole“, ale i jeho psychickým stránkám. V jednotlivých studiích se snaží ukázat lidské stránky či psychické důsledky těchto procesů a zvratů u osob, vrstev či sociálních skupin.

Úvodem k informaci o některých konkrétních dílech je nutno upozornit na metodické podněty francouzské literatury. Otázkami metody výzkumu rurální problematiky je v ní věnováno mnoho pozornosti. Náš zájem vzbudí např. mezinárodně koncipovaná vědecká informace *Les communautés rurales, Problèmes, méthode et exemples de recherches* zpracovaná I. Chivo u a uveřejněná v *Rapports et documents de sciences sociales*, č. 10, 1968, jež vydává UNESCO. Jde o kolekci článků, metodické konsultace, bibliografie, atd., jejichž posláním je stát se „nástrojem metodologické orientace“ zvoleného tématu. Podnětem k rozboru byla skutečnost, že stále větší okruh vědců různých disciplín se zabývá tímto specifickým způsobem sociální existence, který má v posledních desetiletích stále významnější místo v sociálních vědách. S tím ovšem úměrně vyvstává i stále více problémů, které by měly být řešeny. Je jisté na místě, před rozbořem odlišností forem venkovské společnosti jak ve Francii, tak i v jiných zemích, snaha o formulování konceptu agrárních režimů v jednotlivých zemích i obdobích, o obecnou analýzu struktury, funkcí, o typologii a klasifikaci těchto společ-

ností, jak se v publikaci odrážejí. Cennou součástí této vědecké informace je přehled prací, které se zabývají danou tematikou v jednotlivých zemích, se stručným jejím hodnocením. Velmi ovšem udivuje, že z ČSSR je uvedena pouze jediná celkem neznámá práce a bez jakéhokoli komentáře, zatímco z SSSR, Polska, Německa, Švýcarska, atd. zde nalezneme obšírné informace.

Z dalších studií tohoto zaměření možno uvést: M. Jollivet *D'une methode typologique appliquee à l'étude des sociétés rurales françaises*, Revue française de sociologie, č. VI, 1965 (speciální číslo na téma „Les transformations des sociétés rurales françaises“); J. Leskiewiczová *Aspects de l'histoire des campagnes, Problèmes de méthode*, Études rurales, č. 25–26, 1967; E. Le Roy Ladurie *Voies nouvelles pour l'histoire rurale*, Études rurales, č. 13–14, 1964 a další. Mnohé z nich mají průkopnický ráz metodiky.

V této souvislosti je třeba upozornit i na velké zkušenosti, které mají ve Francii s vypracováním speciálního atlasu. Mnohé z nich nalezneme v revue Études rurales, která jim věnovala celé číslo 25–26 z roku 1967 pod souhrnným názvem *L'Atlas de la France rurale*. Mnoho pozornosti je věnováno ve Francii v posledních letech všeobecně velmi aktuálnímu tématu – agrárním strukturám. Jde o studie, které se zabývají vývojem agrárních struktur a jeho společenskými důsledky v minulosti i současnosti. Metodicky zajímavá je v tomto smyslu např. studie O. Jeana *Structures agraires et économie rurale* (Étude comparée de trois régions de Basse-Provence), 1967, nebo A. Challeye *Problèmes de structure agraire et d'économie rurale*, Annales de géographie, t. V, 1946.

Bohatá a podnětná je francouzská rurální literatura historicko-sociologická a sociologická. V rámci této informace může jít samozřejmě pouze o upozornění na některé studie, které přinášejí nové pohledy, snaží se o novou koncepci, mají odlišnou stavbu práce, či obohacují tento úsek metodicky. Z takovýchto děl rurální historie a sociologie je to např. studie F. Braudela *Histoire et sociologie*, v *Traité de sociologie*, Paris, 1958 a řada studií H. Mendrasa známého autora v oblasti rurální sociologie. Dramatem francouzských rolníků v 50. letech 20. století se zabývá jeho studie *Les organisations agricoles et la politique*, Revue française de science politique, č. 5, 1955, ve které otevřeně poukazuje na vnitřní rozpornost situace rolnictva „v naší kapitalistické civilizaci“. Z dřívějších prací je to také *Sociologie rurale* (Paříž 1957) a *Les paysans et la modernisation de l'agriculture* (Paříž 1958). V této studii, která je výsledkem ankety, vydané tiskem v řadě „Travaux du centre d'études sociologiques“, H. Mendras věnuje pozornost dominantním rysům vývoje moderního zemědělství a zájmů rolnictva – zrychlujícímu se

rytmu společenských, technických i ostatních přeměn a pokroku venkova. Různé aspekty konfliktů mezi existencí technického pokroku a strukturou dané epochy, která se zdá H. Mendrasovi poměrně stabilizovaná, dávají široké pole působnosti všem sociálním vědám. Jádrem výzkumu jsou otázky změn vesnické společnosti a důraz na studium a analýzu agrární, sociální a mentální struktury venkova, neboť tyto složky agrární pokrok buď usnadňují, nebo mu kladou odpor. Výsledky ankety jsou prvním pokusem osvětlit některé aspekty těchto problémů. Konkrétně je zkoumána v této anketě oblast Sundgau. K práci jsou připojeny ukázky rozhovorů, mapy demografického vývoje žijící aktivní zemědělské populace i řada dalších grafických záznamů jednotlivých otázek.

Ve studii *Diversité des sociétés rurales françaises*, jež vyšla v řadě *Les paysans et la politique dans la France contemporaine*, č. 94, 1958, H. Mendras uvažuje, do jaké míry lze podat souvislý obraz francouzského zemědělského světa. Dochází k závěru, že v daném období je možno se pokusit především o klasifikaci jednotlivých krajů podle určitých kritérií, neboť sociální život v jednotlivých zemědělských oblastech Francie se velmi liší. Problémy, jež se naskytují při analýze vlivů technických změn, a při studiu podmínek, v nichž se technická proměna realizuje, se zabývá podnětná studie J. Mahe *Modernisation technique en milieu rurale*, Études rurales, č. 16, 1965.

Dále existuje řada studií, které rozebírají ze sociologického aspektu jednotlivé otázky vývoje v zemědělství, např. mzdy, zemědělskou práci, problematiku zemědělského dělnictva atd. Mzdy v zemědělství jsou obsahem monografie *Les salaires en agriculture* časopisu *Économie rurale* z roku 1967. Zájem rurálních sociologů o práci v zemědělství se projevuje ve studii D. Fauchera *Aspects sociologiques du travail agricole*, Études rurales, č. 13–14, 1964. Je v ní zdůrazněn totální přerod bývalého rytmu zemědělské práce, který vyvolala agrární revoluce, a který se odráží v dalších zásadních přeměnách, jež poznamenaly život na vesnici, atž jde o změny v řádu rodiny, v pracovním zatížení ženy (zvláště v oblasti polykultur) atd. Stejněmu tématu je věnována i studie J. Blache *Essai sur l'aménagement du travail agricole*, Études rurales, č. 17, 1967, která rozebírá složitý charakter zemědělské práce a důsledky, které vyplývají z jejího těsného spojení s přírodou.

Ze sociologicko-historických studií zaujme sborník statí s historickým úvodem H. Fréville *Aspects sociaux de la vie rurale*, Travaux du IVe Colloque de Faculté de Droits, Rennes, Paříž, 1958. Obsahuje 13 příspěvků. H. Fréville v souhrnném pohledu podává charakteristické rysy vývoje zemědělství ve Francii od pol. 18. stol. Výstižně líčí proces komercializace francouzského zemědělské ekonomiky během 19.

a ve 20. stol., jednotlivé etapy tohoto vývoje a změny v jeho rytmu.

Zajímavý je námět studie A. Tourraine, O. Ragazzi *Ouvriers d'origine agricole*, Paříž, 1961, která opět vychází z výsledků ankety ve dvou podnicích v Paříži. Potvrdila, že profesionální pohyb není jen pouhé přemístění z jednoho prostředí do druhého, ale složitý proces, jehož nedbání má závažné negativní důsledky. Aktuální je také námět studie F. Pinchemela *Structures sociales et dépopulation rurale dans les campagnes picardes de 1836 à 1936*, Paříž, 1957. Zaujme i další práce M. Philoponneaua *La vie rurale dans la banlieue parisienne* (Étude de géographie humaine), Paříž, 1956. Jde o historii růstu Paříže a procesu transformace a komercializace zemědělství v jejím okolí, jak si je vynucoval pařížský trh.

Závěrem zaslouží pozornost i pomůcky bibliografického charakteru, ať již jde o seznamy, katalogy, a bibliografie nejrozličnějších typů, jež dávají badatelům k dispozici značné bohatství literatury tohoto oboru. Francouzská odborná rurální literatura má např. velké bohatství regionálních studií a monografií. Neexistuje snad kraj, který by neměl několik těchto studií či monografií. Jsou ovšem rozptýšeny v mnoha dílech a místech a francouzští vědci volají po jejich metodické recenzi. Tak postupně vznikají pomůcky, které to mají usnadnit. Přehled např. poskytuje velká série *France agriculture*, vydaná ministerstvem zemědělství, *Monographies agricoles départementales* - pro řadu departementů, atd. Z počátku padesátých let je to opět jiná pomůcka *La table analytique des publications périodiques de la Société d'Histoire moderne*, Paříž, 1952, dále velmi ceněný *Répertoire bibliographique d'économie rurale*, Montpellier, 1953, sestavený M. Augé-Laribéem, který kromě dějepisu (do r. 1900), zeměpisu,

sociologie, rurální ekonomie, má řadu dalších částí.

Pomocí je také od M. Arnoulda *La table analytique des Annales* (1929-1948), Paříž, 1953. Pro rurální historiky a sociology má pak značný význam bibliografie *Les sociétés rurales françaises*, Élement de biographie réunis par la groupe de sociologie rurale du Centre d'Études sociologique, pod vedením H. Mendrase, Paříž, 1962. Obsahuje 506 komentovaných titulů pro tento obor skutečně základních prací, které jsou rozděleny do osmi skupin. Publikaci doplňuje předmluva a úvod a je zakončena přílohami a rejstříky. V předmluvě H. Mendras upozorňuje, že problematika zemědělství, rolnictva, vesnice, půdy, atd. vyžaduje nové pohledy a vědecký způsob zpracování. Vědecký pohled je v první řadě dokonalá informace, znalost pramenů a literatury - kvalitní odborná bibliografie hraje přitom významnou úlohu.

V rámci této části o bibliografii je třeba ještě upozornit na revue *Études rurales*, která má celkově pro rozvoj rurální problematiky ve Francii velký význam. Shromažďuje totiž pod názvem *Revue des revues bibliographiques* údaje rurální problematiky ze značného množství ostatních periodik tohoto oboru. Údajů s krátkou charakteristikou bývá i přes 100, což opět rozšiřuje bibliografickou základnu této tematiky.

A na závěr tohoto pokusu alespoň poukázat na některé práce, které mají pro rozvoj rurální problematiky - a to nejen ve Francii - význam, ještě jedno upozornění. *Études rurales* přináší i všestranné informace o centrech výzkumu rurální problematiky ve Francii. V čísle 19 z r. 1966 je nalezneme pod názvem *Répertoire alphabétique des organisations agricoles* ... a číslo 28 z r. 1967 je celé věnováno těmto informacím.

Dr. Oldřiška Kodedová